

Karácsony Gyöngyi

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kenézy Könyvtára

Felhasználóképzés a felsőoktatásban: könyvtár-informatikai oktatás a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum hallgatói számára

A felhasználóképzésnek különösen fontos szerepe van a felsőoktatásban, hiszen a könyvtár-informatika tantárgy kötelezővé tételével a jövő diplomásait maguk a könyvtárosok vezethetik be az információszerzés tudományába. A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) Kenézy Könyvtárában az Orvos- és Egészségügyi Centrum (DEOEC) hallgatói számára nyolc éve folyó, kötelező jellegű könyvtár-informatika oktatás ritka kezdeményezés hazánkban. A Debreceni Egyetemen a 2002–2003. tanévtől bevezetendő kreditrendszer várhatóan jelentős változásokat hoz majd a tantárgy oktatásának rendjébe.

A kurzus célja

A digitális könyvtárak kialakulása, az adatbázisokhoz való könnyebb hozzáférés és az interneten található információk korábban hangsúlyozott szerepet kap az információhoz való gyors és hatékony hozzáférés. A 21. sz. elsődleges információs intézménye a könyvtár, s a kutatáshoz szükséges „adatbányászat” szakembere a könyvtáros. Ebben a technikai-információs környezetben a felhasználóképzésnek a DEOEC-en való intézményesítése jelentős lépés, hiszen a szakdolgozatok, diplomamunkák és tudományos publikációk, tudomány-metria beszámolók és pályázatok készítésének kezdő lépése a szakirodalomban való tájékozódás, amire a világhálón rendelkezésre álló hatalmas mennyiségű információ tartalmi értékelésének, a releváns információ kiszűrésének problémája miatt gyors és hatékony formában csak a megfelelően tájékozott és tájékozódni tudó szakember képes.

A könyvtár-informatika tantárgy az 1993–94-es tanévben kötelező jelleggel bekerült a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségügyi Centrumának (volt Debreceni Orvostudományi Egyetem) tanrendjébe. A kezdeményezés akkor (és sajnos azóta is) ritka jelenségnek számított hazánkban. A kurzus célja az elsőéves orvostanhallgatók megismertetése a könyvtárral, annak hagyományos és elektronikus szolgáltatásaival, és segítségnyújtás az információ megszerzésének, értékelésének és rendszerezésének elsajátításához annak érdekében, hogy a felhasználó:

- legyen képes az információ pontos megfogalmazására;
- ismerje a könyvtár felépítését és szolgáltatásait;
- legyen képes a számára legmegfelelőbb információforrás (könyv, tankönyv, folyóirat, cikk, adatbázis) kiválasztására;
- ismerje a könyvtárban (intraneten vagy az internetről) elérhető adatbázisokat, önállóan legyen képes keresést végrehajtani;
- ismerje az elektronikus folyóiratok fogalmát, használatát, elérési lehetőségeit (helyi hálózaton vagy interneten);
- legyen tisztában az internet adta lehetőségekkel, különös tekintettel az orvosbiológiai vonatkozású webhelyekre.

A kurzus tartalma

A tananyag öt jól elkülöníthető modulból áll.

1. modul

Bevezetés a könyvtárba és a könyvtárhasználatba

Az információ fogalma, kezelése; az információgyűjtés hagyományos és nem hagyományos eszközei

A könyvtár hagyományos dokumentumainak (tankönyvek, kötött és kötetlen folyóiratok, kézikönyvek stb.) és szolgáltatásainak bemutatása

Szakterületi bibliográfia (Magyar Orvosi Bibliográfia) hagyományos és elektronikus változata

Elektronikus szolgáltatások: a könyvtár weboldalai, online katalógusok, kölcsönzés

2. modul

Orvosbiológiai információk az interneten

Orvosbiológiai webhelyek

Orvosi megasite-ok összehasonlítása és értékelése

3. modul

Adatbázisok I.

A könyvtárban elérhető adatbázisok és elektronikus szótárak (A.D.A.M. = Animated Dissection of Anatomy for Medicine, SAM-CD Connected, Stedman's Medical Dictionary) használata

4. modul

Adatbázisok II.

Egyetemi hálózaton elérhető bibliográfiai adatbázisok:

Medline

Science Citation Index

Current Contents

Teljes szöveges elektronikus folyóiratok helyi hálózaton és az interneten

5. modul

Összegzés, számonkérés

Az információ-visszakeresés átismétlése

A tudományos publikációk írásának elvi és gyakorlati aspektusai (anyaggyűjtés, formai elrendezés, bibliográfiakészítés stb.), a szerkesztői utasítások (Authors' Instructions) ismertetése, valamint a legfontosabb hivatkozási szabványok (Harvard, Vancouver, BMJ) bemutatása, és a publikálás etikai kérdéseinek tisztázása

Számonkérés: gyakorlati feladatok megoldása, keresés a kurzus során megismert adatbázisokban

Körülmények

Az oktatást a könyvtárosok végzik, a hallgatói csoportok létszáma átlagosan 15-20 fő, az órák helyszíne a könyvtárban kialakított, 15 munkaállomással felszerelt számítógépterem.

Feltételezett tudásanyag, előképzettségi szint

Alapfokú számítástechnikai ismeretek és terminológiai jártasság.

Követelmény

A kurzus aláírással, a főiskolai (laboratóriumi analitikus) hallgatók esetében gyakorlati jeggyel zárul, melynek feltétele az órák rendszeres látogatása és írásbeli számonkérés teljesítése (önálló keresési feladat).

Oktatási segédanyagok

- A tudományos kutatás referencia forrásai: Módszertani segédkönyv. Debrecen, 1999.
- A könyvtár weboldalai (www.clib.dote.hu) angol és magyar nyelven tartalmazzák a tananyag nagy részét (linkek, adatbázisok), egy rövid kurzusleírást és a magyar nyelvű jegyzetet.

Ajánlott irodalom

ECO, Umberto: Hogyan írjunk szakdolgozatot? 2. kiad. Budapest, Gondolat, 1996. 256 p.

HANCOCK, Lee: Physicians' Guide to the Internet. Philadelphia, Lippincott-Raven, 1996. 212 p.

HUTH, Edward J.: How to Write and Publish Papers in the Medical Sciences. 2. kiad. Baltimore, Williams & Wilkins, 1990. 252 p.

Instructions to Authors in the Health Sciences. <http://www.mco.edu/lib/instr/libinsta.html>

MORTON, Leslie T.: How to Use a Medical Library. 6. kiad. London, Heinemann, 1979. 118 p.

Hallgatóság

A kurzust 1993-ban az elsőéves orvostanhallgatók számára indítottuk, azóta a hallgatóság bővült a Debreceni Egyetemen indított új szakokkal. A kurzuson részt vevők így jelenleg négy csoportba sorolhatók:

1. Nappali tagozatos orvostanhallgatók (általános orvostan – 10 csoport, fogászat – 1 csoport), gyógyszerészhallgatók (2 csoport), és térítéses orvosképzésben részt vevő (külföldi) hallgatók (10 csoport) az I. évfolyam 1., illetve 2. félévében. A kurzus időtartama 10 (5×2) óra, az oktatás nyelve magyar, illetve angol.
2. Laboratóriumi analitikus nappali tagozat: 20 óra (3 csoport).
3. Laboratóriumi analitikus levelező tagozat: 8 óra (1 csoport).
4. A Népegészségügyi Főiskola hallgatói: 6 óra (1 csoport).

A könyvtárban folyó egyéb, nem rendszeres képzés:

- A World Health Organization szervezésében a Szülészeti Klinika továbbképzésén részt vevő kelet-európai országokból érkező szakemberek számára.
- Élettudományok speciálkollégium a Debreceni Egyetem könyvtár szakos hallgatói részére.
- Könyvtároshallgatók szakmai gyakorlatának irányítása.

A kurzus jellege

A fent ismertetett kurzusleírás a hallgatói csoportok sokfélesége miatt tulajdonképpen rugalmas keret, amit az adott körülmények és igények szerint változtatni lehet tartalmi és mennyiségi szempontból.

„Történelmi” tényező: 1993-ban még több figyelmet és időt fordítottunk a hagyományos szolgáltatásokra, mára az elektronikus szolgáltatások szaporodásával a hangsúly természetesen az interneten elérhető és/vagy helyi adatbázisokon van. Pl. ma már nincs szükség (és idő) sem a hagyományos katalógusnak, sem a Medline adatbázis egykori nyomtatott formátumának, az Index Medicusnak a bemutatására. Új anyag ehelyett az interneten elérhető, valamint CD-ROM-on megjelent orvosbiológiai adatbázisokkal és elektronikus folyóiratokkal való megismerkedés.

Idő tényező: a kurzus óraszámára szerint rövidül (csak az adott felhasználói kör számára leghasznosabb elemek), illetve bővül (több internetes forrás részletesebb ismertetése, vagy gyakorlati órák beiktatása) a tananyag.

„Emberi” tényező: a konkrét tananyagot a „közönység” érdeklődése, szakiránya szerint alakítjuk. Pl. a *Pharmacology* adatbázissal csak a gyógyszerészhallgatókat ismertetjük meg, elsőéves orvostanhallgatóknál hangsúlyozottan oktatjuk az anatómiai adatbázisokat és webhelyeket, ez az anyag azonban kimarad a Népegészségügyi Főiskola tananyagából.

Informatikai tudásszint: bár az alapfokú számítástechnikai ismeretek hiánya nem jellemző a hallgatóságra, ha erre szükség van (elsősorban a levelező és posztgraduális képzés esetén, és ha a könyvtári kurzus megelőzi a számítástechnikai oktatást a tanrendben), internetes alapokat iktatunk a tananyagba.

A kurzus értékelése

A könyvtár-informatikai oktatás értékelésének legfontosabb eleme a hallgatók érdeklődése. A visszajelzések alapján a tantárgy létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen. Mind a hallgatók, mind az oktatók részéről felmerül azonban a kérdés a kurzusnak a kurrikulumban elfoglalt helyét illetően:

- A könyvtárral és szolgáltatásaival való megismerkedés, valamint az anatómiai adatbázisok és

webhelyek számíthatnak a legnagyobb érdeklődésre (az anatómiaoktatás az I. évfolyam 2. félévében kezdődik).

- Az orvosbiológiai adatbázisok használatához szükséges (különösen az angol nyelvű) orvosi terminológiai jártasság hiánya első évfolyamon természetes, ez azonban akadályozza az adatbázis-keresések elvégzését és a kapott találatok értelmezését, így csökken a hallgatók érdeklődése. A TDK- és szakdolgozatok írásának idején azonban pontosan ezekre az adatbázisokra van szükségük, ám az első éven szerzett tudás „elkopik” harmad- és negyedévre.

A tananyag egyik része (1–3. modul) tehát megfelelő helyen van a megfelelő időben. A második blokk (4–5. modul, és részben 2. modul) kapcsán adódó problémák megoldására – és a felsőbb éves hallgatók igénye alapján – „emlékeztető” kurzust hirdetünk a III–IV. évfolyam hallgatói számára; részben a feledésbe merült információk felfrissítése, részben az időközben megjelent új adatbázisok, lehetőségek megismertetése céljából. A tantárgy hatékonyságát és sikerét erősíti az utóbbi években világszerte népszerűvé vált problémamegoldáson alapuló tanulás/tanítás (Problem-Based Learning) módszerének alkalmazása, amely jól kapcsolódik az orvos- és egészségtudományi oktatásban alkalmazott metódusokhoz.

A jövő

A Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségügyi Centrumában a 2002–2003. tanévtől bevezetendő kredit alapú curriculum várhatóan jelentős változásokat hoz majd a könyvtár-informatikai oktatás rendjébe. A DEENK Kenézy Könyvtára által szolgáltatott tájékoztatói eszközök és információforrások az orvosi képzésben részt vevők szempontjából két részre oszthatók. E megoszlás szerint a jelenleg előkészítés alatt álló tanrendváltás során két könyvtár-informatikai kurzust meghirdetését javasoltuk.

1. I–II. évfolyam számára szükséges szótárak, anatómiai adatbázisok, internetes források oktatása 10 órában, I. évfolyamos hallgatók számára a számítástechnikai alapismeretek tantárggyal összevont 40 órás kurzus részeként.
2. Kutatómunkát segítő adatbázisok, kézikönyvek, információforrások megismerése, tartalmi értékelési szempontok, keresési technikák stb. el-sajátítása 30 órás önálló, elektív kurzus keretében IV–V. évfolyamos hallgatók számára.

További javaslatunk a könyvtári-informatika tantárgy kooperációja egy vagy több szaktantárgy oktatásával. Ennek során – a problémaorientált oktatás módszerével – olyan kutatási feladatot kapnának a hallgatók, amelynek elvégzéséhez a szükséges információt a könyvtár által szolgáltatott információforrásokból szerezhetik be. A kurzusban hangsúlyosan érvényesülnek a szakirodalom kritikai értékelésének módszerei, hiszen a bizonyítékokon alapuló orvoslás elméleti megismerése ma már alapvető az orvosi gyakorlatban.

Irodalom

- CSEREY Lászlóné–TAPOLCAI Ágnes: A hallgatók könyvtár-informatikai képzése az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában. = Könyvtári Figyelő, 7. (43.) köt. 1. sz. 1997. p. 53–57.
- ESZENYINÉ BORBÉLY M.: A felhasználóképzés helyzete a magyarországi állami felsőoktatási intézményekben. = Könyvtári Figyelő, 8. (44.) köt. 3–4. sz. 1998. p. 444–450.
- FRANK Róza: A szakirodalom oktatásának harminc éve a Budapesti Műszaki Egyetemen. = Könyvtári Figyelő, 34. köt. 5–6. sz. 1988. p. 374–386.

- GRAVES, K. J.–SELIG, S. A.: Library instruction for medical students. = Bulletin of the Medical Library Association, 74. köt. 2. sz. 1986. p. 126–130.
- KONKOLY-THEGE Csabáné–FRANK Róza: Az online információkeresés tapasztalatai a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 38. köt. 1–2. sz. 1991. p. 22–24.
- SCHILLING, K.–GINN, D. S. et al.: Integration of information seeking skills and activities into a problem-based curriculum. = Bulletin of the Medical Library Association, 83. köt. 2. sz. 1995. p. 176–184.
- STENSAAS, S. S.: Animating the curriculum: integrating multimedia into teaching. = Bulletin of the Medical Library Association, 82. köt. 2. sz. 1994. p. 133–140.
- VIRÁGOS Márta: Az információkeresési jártasság integrálása a problémaorientált oktatásba. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. köt. 5. sz. 1998. p. 167–169.
- ZSIDAI József: A „könyvtári informatika” egyetemi oktatásának fontossága. = Könyvtári Figyelő, 10. (46.) köt. 3. sz. 2000. p. 368–373.

Beérkezett: 2001. V. 25-én.

Jelentkezési felhívás könyvtárosasszisztens-tanfolyamra

Az OMIKK, új nevén *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK)* 2001-ben meghirdetett könyvtárosasszisztens-tanfolyama szervezési okokból 2002. februárban indul. A tanfolyam helye: Budapest I., Gyorskocsi u. 5–7. IV. emelet. A képzés időtartama 2 félév. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül. A 2/1997. (I. 21.) MKM módosító rendelet alapján a **végzett hallgató munkaköre könyvtáros asszisztens, amely D kategóriájú besorolásnak felel meg.**

Tanfolyamunkra elsősorban azoknak az érettségizett hallgatóknak a **jelentkezését** várjuk **2002. január 20-ig**, akik a könyvtári munka gyakorlatát akarják rövid idő alatt elsajátítani, és a szövegszerkesztésben is jártasságot kívánnak szerezni. A

tanfolyam **kezdési időpontja: február**. A **részvételi díj** félévenként 30 000 Ft. A **záróvizsga költsége** előreláthatólag 8000–9500 Ft. A foglalkozásokat heti egy alkalommal (várhatóan csütörtökön) 8-tól 17 óráig tartjuk. Ebédszünet 12-től 13 óráig. **Felvételi vizsga nincs**. A felvételtől mindenki írásbeli értesítést kap, és ezzel egy időben közöljük a kezdés pontos időpontját. A **jegyzetellátás** kölcsönzés formájában történik.

Jelentkezésüket írásban kérjük benyújtani az alábbi címre:

BME OMIKK

**„Könyvtárosasszisztens-képzés 2002”
1011 Budapest, Gyorskocsi u. 5–7.**

Érdeklődni lehet személyesen vagy telefonon **Mátyán Gyulánál**, 202-2522